

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME

Öğr. Gör. Dr. Leyla Fetihi*

Program geliştirme, okul öncesi eğitimi alanında önemli öğelerden biridir. Erken çocukluk eğitimi alanında oldukça fazla sayı ve çeşitte program vardır. Dünyanın farklı ülkelerinde değişik türde programların uygulandığı görülmektedir (Kağıtçıbaşı ve diğerleri, 1993 s. 16-20).

Program, eğitimcilerin neyi, nasıl öğreteceği konusundaki sorularını cevaplandırır. Ancak bunu yaparken çocuk gelişimi ile ilgili temel bir felsefeye dayanır. Program, eğitimcilere sınıf düzenlemesi, çocukların davranışlarını yönlendirme ve çocuklara yardımcı olabilme ile ilgili konularda da rehberlik eder (Catron ve Ailen, 1993 s. 4).

NAEYC&NAECS/SDE (1991), program terimini şu şekilde tanımlamaktadır; "program, çocuklara sunulacak içeriği, çocukların program hedeflerine ulaşma yollarını, öğretmenlerin çocukların program hedeflerine ulaşabilmeleri için onlara nasıl yardımcı olabileceklerini, öğrenme ortamını tanımlayan düzenlenmiş bir çerçevedir" (Catron ve Ailen, 1993 s. 4; Variş, 1994 s.71).

Okul öncesi eğitimi alanında program geliştirirken ana amaç "gelişimsel açıdan uygun" programlar geliştirmektir (Bredenkamp, 1987 s.2). Bu kavramı dikkatle incelemek gerekmektedir. Çünkü kavram konunun temel taşı niteliğindedir.

Şimdi, "gelişimsel açıdan uygun ya da tutarlı bir program" ne demektir konusu üzerinde duralım.

Gelişimsel açıdan uygun programlara bakıldığında, bu tür programların "yaşa uygunluk" ve "bireye uygunluk" gösterdiği görülmektedir (Bredenkamp, 1987 s.2).

"Yaşa uygunluk" ifadesiyle anlatılmak istenen, çocuk gelişimi hakkında bilgi sahibi olmak ve çocuk gelişimi ile ilgili edinilen bilgiler doğrultusunda çocuklar için çeşitli etkinlikler hazırlamaktır.

"Bireye uygunluk" kavramı ile anlatılmak istenen ise, her çocuğun "tek, bir başka deyişle ayrı bir birey" olduğudur. Her çocuk kendine özgüdür. Her çocuğun kendine ait bir genine tarzı vardır.

---

* Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı

Okul öncesi eğitimi alanında program geliştirirken, sadece çocuk gelişimi hakkında bilgi sahibi olmak yeterli değildir. Aynı zamanda, çocukların kendilerini tanımak, onların ilgileri, ihtiyaçları, yaşadıkları deneyimlerle ilgili bilgiye sahip olmak gereklidir.

Gelişimsel açıdan tutarlı programların diğer bir ortak özelliği de, bu tür programların çocuğun bilişsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimlerini hedeflemesidir (Bredenkamp, 1987 s.3). Burada amaç, çocukların adı geçen gelişim alanlarındaki çok yönlü gelişimlerini sağlamaktır. Bu gelişim alanlarından sadece birini ya da bir kaçını vurgulamak yeterli olmayacaktır. Etkili programların bu dört gelişim alanını da kapsadığı görülmektedir (Roopnarine ve Johnson, 1987).

Gelişim alanları yakından incelenecek olursa; bilişsel gelişim alanı, çocukta merak duygusunun artırılması, dilinin zenginleştirilmesi, kavramları anlayabilme yeteneğinin geliştirilmesi, problemleri anlayabilme ve çözme, gözlemlene, dinleme yetenekleri kısacası ileriki yıllarda karşılaşılabilecek bilişsel etkinlikler için temel oluşturmayı kapsar (Bekman, 1990 s.35).

Sosyal gelişim kavramı ile anlatılmak istenen; çocukların paylaşmayı öğrenebilmeleri, birbirleriyle yardımlaşmaları, sorumluluk duygularının gelişmesi, kendilerinin ve başkalarının haklarından haberdar olup bunlara saygı göstermeyi öğrenebilmeleridir (Bekman, 1990 s.35-36).

Duygusal gelişim ile anlatılmak istenen ise; çocuğun kendisini güvende hissetmesi ve kendine saygısının geliştirilmesidir. Burada amaç, çocuğun sıklıkla başarıma hissini yaşaması için olanaklar hazırlamaktır. "Ben kendi başıma bir şeyler yapabilirim", "ben kendi kendime öğrenebilirim" duygusunu tekrar tekrar yaşamak çocuklar için oldukça önemlidir. Burada amaç çocukta bağımsızlık duygusunu geliştirmek, öz-güven ve öz-saygısını pekiştirmektir. Çocuğa bir birey olarak saygı ile yaklaşmak, onu sevip, önemsemek gerekir (Bekman, 1990 s.36).

Fiziksel gelişim ile anlatılmak istenen; çocuklara iyi dengelenmiş bir diyet ile küçük kas ve büyük kas koordinasyonunu geliştirici etkinliklerin sağlanmasıdır (Bekman, 1990

s.36).

Gelişimsel açıdan uygun programların diğer bir ortak özelliği de öğretmen-çocuk oranının ideale yakın olmasıdır. İdeal öğretmen-çocuk oranı 1:10; bir öğretmene on çocuğun düştüğü durumlardır. Bu tür sağlıklı bir oranda öğretmen-çocuk ilişkisi kalite açısından oldukça yüksek olacaktır. Eğer amaç çocuklara eğitim sağlamaksa o zaman bu oranın ideale yakın olması yararlıdır.

Okul öncesi eğitimi alanında, program geliştirme ile o programı uygulayacak olan kişilerin özellikleri birbirinden ayrılmaz iki önemli parçadır. Gelişimsel açıdan tutarlı programları uygulayacak olan kişilerin çocuk gelişimi hakkında eğitilmiş olmaları gereklidir. Okul öncesi eğitimi kurumundaki

yönetici ve öğretmenler çocuk gelişimi ile ilgili bilgi sahibi olmak ve programda bu bilgiler doğrultusunda düzenlemeler yapmak durumundadırlar.

Etkili programların ortak özelliklerinden bir diğeri yönetici ile öğretmenler arasında oldukça olumlu ve destekleyici bir ilişkinin olmasıdır. Eğer yönetici programın felsefesini desteklemezse öğretmenler programı uygulayamazlar. Bu nedenle, yöneticilerin öğretmenlerine programla ilgili her aşamada destek vermesi, sorunları beraberce tartışma yoluyla çözmeye çalışmaları oldukça önemlidir (McClelland ve McDonald, 1984 s.18; Fetih, 1998 s.7).

Öğretmenlerin ve yöneticinin düzenli aralıklarla meslek-içi eğitim almaları programların uygulamalarının sağlıklı olabilmesi için faydalıdır. Alandaki yeni bilgileri edinmeye çalışmak ve meslektaşlarla düzenli görüş alışverişine dayanan bir ilişki içerisinde olmak okul öncesi eğitim alanında ilerleme sağlayabilmek için yararlı olacaktır.

Gelişimsel açıdan uygun programlarda okul-aile işbirliği önemli bir yer tutar. Velileri okulda yer alan etkinlikler hakkında düzenli olarak bilgilendirmeye ve onları da yuvadaki etkinliklere katmanın yolları bulunmaya çalışılır (Schweinhart, 1988 s.25). Ailelerle işbirliğinde, veli-katılımını ve veli-eğitimi sağlamak hedeflenmektedir.

Velilerin ve çocukların yuvadaki eğitimcileri aşan sorunları olabilir. O zaman, eğitimcilerin ailelerin başvurabilecekleri kaynaklar konusunda yardımcı olmaları gerekir.

Gelişimsel açıdan tutarlı programlarda "değerlendirme" oldukça önemlidir. Burada programın kalitesi ve çocukların gelişim düzeyleri düzenli olarak belirlenmeli ve bu doğrultuda gereken değişiklikler gerçekleştirilmelidir.

Programda yapılacak değişiklikler için öğretmenlerin çocukları gözlemlenmeleri sonucunda topladıkları veriler göz önüne alınır. Ayrıca çocukların öğretmenler tarafından belirlenen ilgileri, ihtiyaçları, gelişim düzeyleri programda değişiklik sağlayabilme için yardımcı araçlardır. Bu nedenle, öğretmenlerin günlük programlarında gözleme önem vermeleri gerekir. Gözlem, okul öncesi eğitim alanındaki eğitimciler için oldukça değerli yardımcı bir araçtır.

Yazının bu bölümünde ise gelişimsel açıdan uygun programları uygulayacak olan öğretmenlere düşen rollerden söz etmek istiyorum.

Bu tür programlarda öğretmenin görevi, çocuklar için "öğrenme ortamı" hazırlamaktır. Öğrenme ortamı hazırlamak terimi ile anlatılmak istenen şudur; etkili programlarda, çocukların aktif (etkin) öğrenenler olduğuna inanılır. Çocuklar ancak yaparak, deneyerek, yanılarak, yaşayarak öğrenirler. Kalıcı, uzun-vadeli öğrenme bu şekilde gerçekleşir (Hohmann ve diğerleri, 1979 s.2-3).

Öğrenen aradığı cevapları kendisi bulduğunda gerçek öğrenme gerçekleşecektir.

Bu prensipten yola çıkarak, öğretmen, çocuklara sınıf ortamında etkin olarak araştırabilecekleri materyallerle, diğer çocuk ve yetişkinlerle rahatlıkla ilişki kurabilecekleri bir öğrenme ortamı yaratmaya çalışır. Burada vurgulanmak istenen öğretmen modeli, klasik eğitim anlayışında sıklıkla rastlanan, öğretmeyi ve tek-yönlü iletişimi hedefleyen bir eğitimci rolünden oldukça uzaktır. Bu anlayışta, "aktif öğrenme prensibi" ve "çocuğa saygı" prensibi iki temel prensip olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu tür bir yaklaşımda, öğrenme olayında sonuç değil, süreç önemlidir. Burada ifade edilmek istenen şudur; çocuklar herhangi bir etkinliği yaparken öğretmen için o etkinliğin ne kadar iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış, güzel ya da çirkin olduğu önemli değildir, önemli olan, çocuğun o etkinliği yapıyorken neler öğrendiğidir (Fathi, 1994 s.6-8). Bu nedenle, öğretmen çocuğa destek sağlayarak öğrenme olayına yardımcı olmaya çalışır.

Gelişimsel açıdan tutarlı programlarda yer alan materyaller ve etkinlikler çocukların ilgilerine, ihtiyaçlarına, yaşadıkları deneyimlere uygundur. Bu tür programlarda genelde, çok-yönlü kullanılabilir materyaller önerilir. Bu materyallerin özelliği birden fazla kullanım şeklinin olması ve çocukların yaratıcılık ve problem-çözme yeteneklerini kullanmalarını gerektirmesidir. Örneğin, kumaş parçaları, kağıt parçaları, bloklar, Legolar gibi.

Bu tür programlarda çalışan yetişkinler çocukların gelişim düzeylerinde artışlar oldukça, kullanılan materyalleri ve yapılan etkinlikleri çocukların ihtiyaçlarına göre daha da karmaşıktırırılar. Bunu yapabilmek için de öğretmenin en büyük yardımcısı, "gözlem" tekniğidir. Çocukları düzenli olarak gözlemleyen ve bu gözlemleri beraber çalıştığı arkadaşlarıyla paylaşan öğretmen bu ayarlamayı rahatlıkla yapabilir (Bredkamp, 1987 s.5).

Bu programlarda, yetişkinler arasında çocukların gösterdikleri gelişim ile ilgili düzenli bir bilgi alış-verişi vardır. Bunun için de günün belirli bir bölümünde, örneğin çocukların uyku saatinde olabilir, bilgi alış-verişini gerçekleştirebilmek için zaman ayırılır ve beraberce toplanılır. Bu sürecin düzenli işleyişinde, toplantıların düzenli yapılabilmesinde yöneticilere ve öğretmenlere görevler düşmektedir. Bu nedenle bir ekip (takım) halinde çalışmak bu tür programlarda önemlidir (Fetihi, 1998 s. 16).

Unutulmamalıdır ki, aynı yaş grubunda bulunan çocuklar arasında da gelişim düzeyi açısından farklılıklar olacaktır. Öğretmenlerin, gelişim düzeylerinin üzerinde gelişim gösteren çocukların da ihtiyaçlarını karşılamaya hazırlıklı olması gerekir.

Bu tür programlarda öğretmen, çocuğa "seçim yapma hakkı" tanır. Çocuklar sınıfta kullanacakları araç-gereçler ve materyaller, yapacakları

etkinlikler, oynayacakları arkadaşları arasından seçim yapabilirler.

Çocukların seçim yapma süreçlerini kolaylaştırabilmek için, sınıfta zengin sayı ve çeşitte etkinlik seçenekleri ve materyaller vardır. Eğitimciler açısından çeşitli etkinlik köşelerine bölünmüş bir sınıf düzeni ve açık raf sisteminden oluşan materyal düzenlemesi bu süreci kolaylaştırabilir. Materyaller arasından rahatça seçim yapabilmek için çocukların önce sınıftaki materyalleri görebilmesi, daha sonra da onlara rahatlıkla ulaşabilmesi gerekir. Açık raflarda bulunan materyallerin çocuklar açısından kullanılmasını kolaylaştırabilmek amacıyla materyalleri etiketleme yöntemi önerilir.

Çocuklara seçme hakkı tanındığı zaman doğal olarak seçim yapmada kararsızlık gösteren, yardıma ihtiyacı olan çocuklar olacaktır. Öğretmenin görevi, bu çocuklara yardımcı ve rehber olmaktır.

Gün boyunca, bu programlarda, çocukların küçük grup, büyük grup etkinliklerine katılma ve yalnız olarak etkinlikler yaşamaları için fırsatlar vardır. Ayrıca gün boyunca hareketli etkinliklerle, sakin etkinlikler arasında bir denge oluşturulmuştur. Böylelikle çocuklar farklı türde ve hızda etkinlikler yapma fırsatı bulurlar.

Ulaşılmak istenen amaçlardan biri de, çocukların kendi kültürleri ve diğer insanların ve toplumların kültürleri hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır. Bu amaca yönelik olarak sınıfta materyaller bulunur ve etkinlikler düzenlenir (Derman-Sparks ve diğerleri, 1989 s.11-12).

Bahçe oyunları sırasında yetişkin çocuklarla beraber oynar, onları gözlemler, onlara destek ve yardımcı olma görevini sürdürür.

Unutulmamalıdır ki, vurgulanmak istenen amaç, çocuk-tarafından-başlatılan, ço- cuk-tarafından-yönlendirilen ve öğretmen-tarafından-desteklenen etkinlikler sağlamaktır.

Yukarıda sözü edilen amacı gerçekleştirebilmek için yetişkinler, çocuklarla oynarken sözlü, sözsüz ve çevresel destek stratejilerini kullanırlar (Hohmann ve diğerleri, 1979 s.291).

Çevresel destek stratejileri kavramı ile anlatılmak istenen çocuklara yeterli sayı ve Çeşitte materyal sağlamak ve bu materyalleri kullanabilecekleri yeterli alan sağlamaktır.

Sözsüz destek stratejilerine örnek verilecek olunursa, çocuklarla oynarken aynı fiziksel düzeyde olmak, onlarla göz kontağı kurmak, onların söylediklerini dinlemek, onları gözlemek sayılabilir.

Sözlü destek stratejileri arasında, çocukların yapmakta oldukları şeyler hakkında onlarla konuşmak, onlara sorular sormak, önerilerde bulunmak, çocukları kendi sorularına cevap bulmaları konusunda yüreklendirmek, birbirleriyle yardımlaşmalarını teşvik etmek sayılabilir.

Belirtilen bu stratejiler beraberce ve düzenli olarak yetişkinler tarafından kullanılmaya çalışılmalıdır ancak tutarlı ve sabırlı uygulamalarla etkili sonuçlara varılabilir

Gelişimsel açıdan tutarlı programlarla ilgili yapılan araştırmaları ve bu tür prog. ramların çocuklar açısından sağladığı yararları ele alan literatür oldukça ümit vericidir Örneğin, Berrueta-Clement ve arkadaşları (1984 s.l) tarafından yüksek kalitedeki okul öncesi programlara katılan çocuklarla bu tür programlara katılmayan çocuklar arasında uzun-vadede bir farklılık olup olmadığı üzerine yapılan bir çalışmada, okul öncesi yıllarda yüksek kaliteli programlara devam etmiş olan çocukların, on dokuz yaşına geldiklerinde, hala etkisi görülen olumlu davranış değişikliklerine sahip oldukları anlaşılmıştır. On dokuz yaşındaki bu grup gencin, daha yüksek oranda okul başarısı, lise bitirme ve üniversiteye girme veya mesleki bir programa kayıt olma oranı gösterdikleri, daha az suç oranı, tutuklanma oranı ve kızlar için ergen yaş hamileliklerindeki düşük oran göze çarpmıştır. Bu sonuçlar oldukça sevindiricidir ve çocuklara erken ve etkili okul öncesi eğitimi programlan sağlama konusunda yüreklendiricidir.

Okul öncesi eğitimi kurumunda uygulanacak program, verilen eğitimin kalitesini doğrudan etkileyecektir. Bu konuda eğitimciler tarafından yapılması gereken, öncelikle mevcut okul öncesi eğitimi programlarını incelemek ve daha sonra kullanmak istedikleri bir veya birden fazla programı seçip, bu program(lar)ı kurumlarına uyarlamaya çalışmak olmalıdır. Her kurumun ihtiyacı, hizmet ettiği çocukların özellikleri bir diğerinden farklı olacaktır. Bu nedenle programlar ihtiyaçlara uygun hale getirilmeli, hedeflere ulaşmada yardımcı olacağına inanılan noktalar alınıp uygulanmalıdır. Bu tür bir yaklaşım daha sağlıklı uygulamalar gerçekleştirmede yardımcı olabilir. Eğer amaç çocuklar adına daha iyiyi başarmaksa, yetişkinlere farklı yaklaşımları araştırma ve uygulama konusunda görevler düşmektedir.

KAYNAKLAR

- Bekman, S. (1990). "Okul öncesi Eğitimi". **Yaşadıkça Eğitim**, 10, 34-40.
- Berrueta-Clement, J.R., Schweinhart, L.J., Barnett, W.S., Epstein, A.S., Weikart, D.P. (1984). **Changed Lives**. Michigan: High/Scope Pres
- Hohmann, M., Banet, B., Weikart, D. (1979). *Young Children in Action*. MI: High/Scope Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Bekman, S., Sunar, D. (1993). *Başarı Ailede Başlar Çok Amaçlı Eğitim Modeli*, İstanbul: Ya-Pa Yayınlan.
- McClelland, D., McDonald, B. (1984). *A Head Start Program Manager's Guide*. MI: High/Scope Press.
- Roopnarine, J.L., Johnson, J.E. (1987). **Approaches to Early Childhood Education**. Columbus: Merrill Publishing Co.
- Schweinhart, L.J. (1988). *A School Administrator's Guide to Early Childhood Program*. MI: High/Scope Press.
- Variş, F.(1994). **Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler**. (5. Baskı), İstanbul: Alkım Yayıncılık
- Bredenkamp, S. (1987). *Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Program Serving Children From Birth Through Age 8*. Washington, D.C.: National Association for the Education of Young Children.
- Catron, C.E., Ailen, J. (1993). **Early Childhood Curriculum**. NY: Merrill Macmillan Publishing Co.
- Derman-Sparks, L. ve A.B.C. Task Force. (1989). **Anti-Bias Curriculum Tools for Empowering Young Children**. Washington, D.C.: National Association for the Education of Young Children.
- Fathi, L. (1994). "övgü mü Teşvik mi?". **Yaşadıkça Eğitim**, 32, 6-8.
- Fetihi, L. (1998). *Okul öncesi Eğitimde Yönetici-Öğretmen İlişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul